

„Bio-kozí mléko je na trhu žádané“

Autorem této stránky o komoditách v ekologickém zemědělství je ing. Jan Dvorský dlouholetý ředitel kontrolní organizace KEZ, nyní poradce a školitel v ekologickém zemědělství se zaměřením na živočišnou produkci a právní úpravu EZ. S Bioinstitutem spolupracuje při školení kontrolních organizací EZ. Více informací: www.ctpez.cz

Význam chovu koz v ekologickém zemědělství

Kozy se v současné době v ČR stejně jako ve většině evropských států chovají za účelem ekologického a ekonomického udržování trvalých travních porostů, produkce mléka a masa nebo pro svoje osobité vlastnosti jako "hobby" zvířata. Při chovu koz v rámci podnikání by náklady spojené s produkcí mléka a masa měl pokrýt prodej tržních produktů. Mimoprodukční funkce by jako celospolečensky prospěšná činnost měly být hrazeny formou dotací a podpor z unijních a národních prostředků. Vzhledem ke specifickým vlastnostem koz, především schopnosti okusovat dřeviny, jsou kozy vhodným druhem zvířat k udržování některých biotopů. Udržování biotopů pastvou koz může být etologické, ekologické a pro podniky i ekonomické. Jako příklad může sloužit spolupráce chovatelů koz s orgány ochrany přírody v CHKO Bílé Karpaty, Český kras, Moravský kras, Kokořínsko atd. S ochranou životního prostředí a podporou péče o krajinu, se snahou o bezpečnější a kvalitnější potraviny a v důsledku připravovaných změn společné zemědělské politiky unie se postupně mění i názory a pohledy na chov koz i ovcí.

Rozsah chovu koz v České republice.

Poměrně malý produkční a ekonomický význam chovu koz se v posledních letech zvyšuje. Potvrzuje to mimo jiné i zvyšování početních stavů koz v posledních letech. Za období 2005 až 2010 vykazuje ČSÚ jejich zvýšení o 9.086 kusů a 72 % (z 12.623 na 21.709 kusů).

Početní stavy koz podle krajů ČR (v kusech)

Území, kraj	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Praha a Středočeský	724	1 520	1 787	1 885	1 845	3 324
Jihočeský	1 719	1 989	1 978	2 286	2 158	2 965
Plzeňský	1 052	875	1 306	777	636	1 017
Karlovarský	1 568	1 213	1 358	1 321	1498	1 889
Ústecký	1 650	1 808	1 572	2 147	1800	1 849
Liberecký	1 189	1 539	2 004	2 021	2 081	2 297
Královéhradecký	1 031	1 186	1 126	1 037	1020	1 285
Pardubický	313	548	1 069	1 187	1250	1 179
Vysočina	972	1 136	1 513	1 335	1549	1 839
Jihomoravský	386	417	522	588	819	1 220
Olomoucký	589	508	515	469	581	764
Zlínský	894	1 017	888	942	348	602
Moravskoslezský	536	646	584	632	1059	1 479
Česká republika	12 623	14 402	16 222	16 627	16 674	21 709

Zdroj: Český statistický úřad.

Podle statistického šetření ÚZEI, provedeného v roce 2009, chovalo v ČR 132 ekologických chovatelů celkem 3.140 kusů koz, samic základního stáda a 4.773 kusů koz všech kategorií. Naprostá většina ekologických chovatelů koz chová 10 – 50 ks koz. Menší skupinu pak tvoří ekologičtí chovatelé s počtem 51 – 120 ks koz. Mezi největší ekologické chovatele koz patří kozí farma Dvůr Ratibořice a Kozí farma Pěňčín. Tyto ekologické chovy chovají více než 500 ks dojených koz a jsou současně i největšími chovateli koz v republice.

V České republice se pro produkci mléka nejčastěji chovají dvě národní plemena, bílá krátkosrstá a hnědá krátkosrstá koza. V menším rozsahu se v posledních letech zavádí chov anglonubíjské kozy. Pro zvýšení masné produkce se chová koza burská. Omezeně se chovají plemena srstnatá, koza mohérová a kašmírová. V „hobby“ chovech se také chovají kozy zakrslé. Řada chovatelů chová křížence různých plemen. V tabulce uvádím počty koz jednotlivých plemen zapojených do kontroly užitečnosti u Svazu chovatelů ovcí koz v ČR v roce 2010, kdy bylo celkem v kontrole užitečnosti 3.677 koz.

Počty koz podle plemen zapojených v kontrole užitečnosti v roce 2010

Plemeno	Počet koz v KU	plemeno	Počet koz v KU
Bílá krátkosrstá	2 223	Burská	141
Hnědá krátkosrstá	964	Mohérová	27
Anglonubíjská	52	Kašmírová	19
Kříženci	243	Zakrslá	8

Zdroj: Svaz chovatelů ovcí a koz v ČR.

Při současném snižování stavů skotu a prasat a produkce z chovu hospodářských zvířat je nutno vývoj chovu koz hodnotit pozitivně. Jeho udržení vyžaduje mimo jiné přiměřenou ekonomickou a politickou podporu, propagaci kvalitních tržních produktů a využívání domácích i zahraničních zkušeností.

Specifika marketingu biokozích produktů

Kozí biomléko

Kozí mléko se používá jak k přímému konzumu, tak i k výrobě široké škály sýrů a dalších mlékárenských výrobků. Právě pro výrobu kozích sýrů je specifická příchut' kozího mléka žádoucí. Zákazník – labužník je ochoten za takový sýr zaplatit často i dvojnásobnou cenu než za sýr z kravského mléka. Pro přímou spotřebu je vhodnější mléko bez typické příchutě. Příčina specifické chuti kozího mléka není úplně objasněna. Významné rozdíly existují jak mezi plemeny, tak i uvnitř plemen. Chovatel může senzorické vlastnosti kozího mléka ovlivnit výběrem plemene, ale také výběrem koz ve svém stádě, vyřazováním jedinců, kteří mají silnou nežádoucí příchut' mléka. Dále dobrou zoohygienu chovu, hygienou dojení a krmnou dávkou. Obecně však výživa tuto vlastnost mléka ovlivňuje minimálně.

Ze zahraničních výzkumů vyplývá, že kozí mléko je lékem na nervovou soustavu, jeho pravidelná konzumace vede ke snížení nervozity, stresu a úzkostných stavů. Zlepšuje celkovou kondici, imunitní systém, onemocnění kůže, pozitivně působí při precitlivění žaludeční a střevní stěny, napomáhá k léčení astmatu. Za látku, která má mít hlavní léčivý účinek, byl označen Ubichon 50. První zkušenosti s využitím kozího mléka v dětské výživě byly získány i u nás. V roce 1988 byla ve spolupráci s veterinárními lékaři, Svazem chovatelů ovcí a koz a dětskými lékaři vypracována

podrobná metodika podávání kozího mléka dětem alergickým na kravské mléko. Kozí mléko je cennou potravinou. Významné je jeho využití u dětí jako možnost alternativní výživy a u dospělých v oblasti prevence (protirakovinné faktory). Pokud je nabízeno z ekologického chovu jako biopotravina, pak se jeho význam násobí.

Syrové kozí mléko, tedy ani biomléko se v ČR prakticky nevykupuje. Proto většina chovatelů prodává kozí biomléko ze dvora nebo ho zpracovává ve faremních mlékárnách a sýrárnách na biopotraviny.

Celková produkce kozího mléka a kozích sýrů v ČR

Ukazatel	Jednotka	2005	2006	2007	2008	2009
Mléko	tis. litrů	1 100	1 150	1 200	1 300	1 400
Sýry	tuny	110	115	120	130	140
Spotřeba	l/ obyvatele/ rok	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Zdroj: Svaz chovatelů ovcí a koz v ČR.

Z údajů uvedených v tabulce vyplývá, že v letech 2005 až 2009 byla vykázána nízká spotřeba kozího mléka (0,1 litru na obyvatele a rok), došlo však k nárůstu tržní produkce kozího mléka a produkce kozích sýrů.

Podle šetření UZEI bylo v roce 2009 v ekologickém zemědělství vyprodukováno 43,79 t kozího biosýra a meziroční nárůst produkce kozího biosýra činil 132,93 %. Tedy více než 31% kozích sýrů je vyráběno na ekofarmách.

Kůzlečí biomaso

Obsah tuku, stejně jako obsah cholesterolu v kůzlečím mase se příliš neliší od jiných druhů masa hospodářských zvířat. Odlišné je ale rozložení tuku v jatečném trupu koz, které je dáno geneticky. Nejvíce tuku je uloženo na pobřišnici a vnitřních orgánech. Ve formě nitrosvalového tuku je jen asi 1% z celkového množství. Detailní studie ale prokázaly velmi nízký obsah nasycených mastných kyselin, a to několikrát méně než u vepřového, hovězího, telecího i kuřecího masa. Obsah nenasycených kyselin v kozím mase převažuje, což ovlivňuje hladinu cholesterolu v krvi člověka. Omezením spotřeby těchto kyselin tedy můžeme regulovat obsah cholesterolu v krvi mnohem účinněji, než konzumací „nízkocholesterových“ druhů potravin. Ve prospěch kůzlečího masa vyznívá i porovnání obsahu minerálů a vitamínů. Při velmi nízké hladině sodíku má hodně železa, draslíku, zinku, a titanu. Těmito vlastnostmi se řadí na čelné místo mezi „zdravé“ druhy masa a v zemích s vyšší úrovní zdravotní osvěty se to projevuje rostoucí poptávkou po něm.

Konzumace kůzlečího masa u nás nemá potřebnou tradici, a to se odráží i na jeho spotřebě. Prodej prostřednictvím tržní sítě je prakticky nulový. Většina spotřebitelů v lepším případě zná jenom velikonoční kůzle, koupené přímo na některé z farem. Nejvyšší poptávka po jatečných kůzlatech je v období Velikonočních svátků a kůzлата se v období Velikonoc nakupují v asi 12 až 18 kg jatečné hmotnosti. Po skončení Velikonočních svátků se poptávka po jatečných kůzlatech výrazně snižuje. S kůzlaty se mimo období Velikonoc obchoduje omezeně a za nízké ceny. Převažují domácí porážky a podíl porážek na jatkách je velice nízký a neustále se snižuje. V letech 2006 až 2009 se podíl porážek na jatkách z celkového počtu porážek pohyboval v intervalu 2,7 až 4,0 %. Nákupní cena činila 80 – 100 Kč / 1 kg jatečné hmotnosti kůzlete. Mohu potvrdit, že přímým prodejem kvalitních jatečných kůzlat z ekofarmy se tato cena daří významně zvýšit.

Zájem spotřebitelů o kvalitní biopotraviny dodávané přímo z farmy v posledních letech vzrostl. Zákazníky kromě kvality zajímá také, kde tyto produkty vznikají. Mají starost o to, v jakém prostředí jsou chována hospodářská zvířata, jejichž maso a mléko konzumují. Oceňují možnost návštěvy a prohlídky ekofarmy i s dětmi, přátelské a pěkné prostředí a možnost nákupu kvalitních a zdravých biopotravin. Také farmářské trhy a biojarmarky jsou čím dál více populární. Dokazuje to i jejich rozrůstání po celé republice, nejen v Praze a velkých městech.

Celkové tržby a ekonomické ukazatele chovu koz s navazující výrobou sýrů jsou výrazně ovlivněny cenou, za kterou jsou v rámci přímého prodeje sýry nebo jatečná kůzlata spotřebitelům prodávány. Orientace na konečného spotřebitele a přímý prodej ze dvora jsou v tomto případě významnou příležitostí jak pro ekologické zemědělce, tak i pro spotřebitele. Tato forma prodeje je oboustranně velmi výhodná.

Spotřebitelé, kteří kupují biopotraviny z chovu koz, jsou většinou mladé rodiny s dětmi nebo senioři. Jako hlavní motivací uvádějí zdravotní důvody, např. alergie na bílkovinu kravského mléka, doporučení lékaře, dieta apod. Tato skupina nakupuje pravidelně. Další velkou skupinu tvoří spotřebitelé středního věku, pro které je kozí biosýr nebo biokůzlečí maso významnou lahůdkou, kterou si rádi dopřejí.

Zkušeností s přechodem na ekologické zemědělství, plemeny a budování sýrárny na „Kozím dvorku“

Naše rodina se rozhodla pro chov českých hnědých koz v podmínkách ekologického zemědělství v roce 2004. Na vstup do ekologického zemědělství jsme se velmi dobře připravili. Nemám na mysli jen podnikatelský plán, investiční záměry, stavební a technologické projekty, bilance krmiv a hnojiv, kalkulace nákladů a výnosu atd., ale také důkladné prodiskutování záměru v celé rodině. Ekologické zemědělství je totiž především společná rodinná vize a životní styl. Přechodné období k ekologickému zemědělství má i svůj sociální rozměr.

České hnědé kozy jsme zvolili pro jejich vhodnost k pastevnímu chovu ve vyšších polohách a hlavně proto, že jejich mléko je jemné, lahodné s nepatrnou typickou kozí chutí a vůní. Tyto smyslové vlastnosti jsou českému spotřebiteli bližší, než výrazná „kozí chuť“ oblíbená např. ve Francii. Také obsah mléčných složek je vyšší a jejich mléko je vhodné k výrobě sýrů. Z původně pořízených dvou koz dnes dojíme 40 koz. Cílový stav je 80 dojených koz. Stádo je zařazeno do kontroly užitkovosti u Svazu chovatelů ovcí a koz v ČR. Kozy jsou ustájeny ve skupinových boxech na hluboké podestýlce a od dubna do října celodenně na pastvě. Krmná dávka je založena na produkci vlastních statkových krmiv, jádrná krmiva nakupujeme od ekologických zemědělců v okolí. Zajistit vysokoprodukčním kozám odpovídající výživu v podmínkách ekologického zemědělství je poměrně složité, díky omezením v krmných surovinách nebo jejich nedostupnosti z ekologického zemědělství. Koza s vysokou mléčnou užitkovostí je na kvalitu a složení krmné dávky náročnější než kráva. Tento problém řešíme nákupem certifikované doplňkové krmné směsi BIO KOZY DOJÍCÍ od firmy VK – DRCMAN.

Všechno nadojené biomléko zpracováváme ve faremni mlékárně, kterou jsme postavili a uvedli do provozu v roce 2009 - 2010, s investiční podporou z Programu rozvoje venkova. Kromě výrobních prostor a technologie na zpracování mléka jsou součástí mlékárny i klimatizované zrací boxy, které nám umožňují výrobu polotvrdých, zrajících sýrů. Veškeré biomléko a biopotraviny z kozího mléka prodáváme ze dvora nebo na farmářských trzích a biojarmarcích. Od letošního roku dodáváme do několika okolních prodejen zdravé výživy. Kolem naší kozí biofarmy se

postupně vytváří klub přátel a spotřebitelů „Kozího dvorku“, kteří si pravidelně objednávají a jezdí si pro kozí biopotraviny, zeleninu a další bioprodukty z naší ekofarmy. Na jaře bereme od spotřebitelů záznamy na jatečné kozlíky, zejména na velikonoce, ale zájem je i o jiné termíny. Kůzlata prodáváme ve stáří asi 6 týdnů. S přímým prodejem kozích mléčných biopotravin i jatečných kozlíků nemáme prakticky žádné problémy.

Ing. Jan Dvorský
ekologický zemědělec a poradce
www.kozidvorek.cz

Texty k obrázkům:

4.jpg - Základem výživy koz v ekologickém chovu jsou kvalitní objemná krmiva z ekofarmy

5.jpg - Při výrobě biosýrů se musí dodržovat přísná hygiena a všechny zemědělské suroviny musí pocházet z ekologického zemědělství.

Kozi_nabidka_1.jpg - Biopotraviny z kozího mléka spotřebitelé vyhledávají.

LK 2010 - Česká hnědá krátkosrstá koza má chuťově vynikající mléko.

Piju kozi biomleko.jpg – Dětem kozí biomléko velmi prospívá

Kozy_pastva.jpg - Pastva koz je v ekologickém zemědělství základní podmínkou jejich chovu.